

LO bliver til

af Henning Grelle

Den 3. januar 1998 er det hundrede år siden 405 delegerede, som repræsenterede 70.000 organiserede arbejdere, samledes til møde i Folkets Hus på Enghavevej i København for at stifte De samvirkende Fagforbund, som siden 1959 har heddet Landsorganisationen i Danmark – i daglig tale LO.

Oprettelsen af De samvirkende Fagforbund, DsF, markerede den foreløbige afslutning på arbejdernes organiseringsproces. DsF fik til opgave at administrere en konfliktfond og regulere strejkebevægelser gennem tildeling af økonomisk støtte fra fællesskabet. For at få del i strejkemidlerne skulle en strejke godkendes af DsF's forretningsudvalg. Derefter var det op til det enkelte fag, i samarbejde med DsF, at få strejken ført til afslutning. DsF kunne imidlertid ikke tvinge det enkelte fag til et forlig.

Oprettelsen af DsF betød dermed en fastlæggelse af opgavefordelingen i fagbevægelsen. De landsdækkende fagforbund beholdt deres uafhængighed og monopol på det faglige arbejde samt retten til at indgå overenskomster. De lokale fællesorganisationer mistede retten til at regulere strejkebevægelsen og blev i stedet bindeled mellem den faglige og politiske bevægelse i byerne. Oprettelsen af DsF kom inden for de følgende år til at revolutionere arbejdsmarkedet. Der var nu to hovedorganisationer på arbejdsmarkedet – arbejdernes og arbejdsgivernes. De to blev snart hovedaktører i en regulering af arbejdsmarkedet og etablering af et fagretsligt system, som det kendes i dag.

Strejkeregulering og konfliktberedskab

Oprettelsen af DsF var kulminationen på næsten 30 års bestræbelser for at etablere og systematisere et konfliktberedskab i fagbevægelsen. Allerede i 1875 havde Louis Pio i en artikel formuleret de vigtigste principper for iværksættelse af strejker.

En strejke måtte for det første være organiseret. "Et fag, hvis medlemmer løber som en flok forvildede får mellem hverandre, kan kun ved et slumpetraf opnå et godt resultat", skrev Pio. For det andet måtte der være fuldstændig enighed om en strejkes berettigelse. Kun på den måde kunne den blive accepteret af de involverede arbejdere og sikre dem andre arbejderes opbakning. Endelig var tidspunktet for strejke af største vigtighed. Der måtte tages hensyn til konjunkturerne inden for faget, og man måtte sikre sig at andre fag havde økonomiske midler og kunne komme til hjælp. Sidst, men ikke mindst måtte ikke for mange fag kaste sig ud i strejke på samme tid.

Formålet med Pios artikel var at oprette et strejkeudvalg under Arbejderpartiet. Det lykkedes imidlertid ikke, hverken i 1870'erne eller i 1880'erne. Strejker og lockouter blev derfor støttet med frivillige bidrag fra arbejdere, som var i beskæftigelse.

I løbet af 1890'erne blev en konfliktunderstøttelse baseret på frivillige bidrag helt utilstrækkelig. Den industrielle udvikling, som hidtil havde været koncentreret i København, bredte sig med stor hast til alle dele af landet. Stadig flere arbejdere blev organiseret i fagforeninger i provinsen, og arbejdsgiverne begyndte også her at rykke tættere sammen i arbejdsgiverforeninger hvis hovedformål var at bekæmpe fagforeningerne. De hårdeste arbejdskampe kom fra midten af 1890'erne til at foregå i provinsen. Og fra provinsens arbejdere lød kravet om et stærkere fællesskab inden for egne rækker.

I 1892 tog den københavnske fællesorganisation De samvirkende Fagforeninger initiativ til en organiseret strejkeunderstøttelse, der omfattede de københavnske fagforeninger. Årsagen hertil var at en række københavnske fagforeninger havde tabt strejker og betingelsesløst måttet underkaste sig arbejdsgivernes krav. Dertil kom at der var stor utilfredshed hos de københavnske bygningsnedkere med at indsamle midler til en lockout i faget blev anvendt af De samvirkende Fagforeninger til støtte for strejkende i andre fag. Bygningsnedkerne krævede derfor fastere regler for det videre arbejde.

De første regler for strejkeunderstøttelse fra 1892 indeholdt kun en moralsk forpligtelse til at yde gensidig støtte. Foreningerne kunne gå ind på at yde et minimumsbidrag pr. arbejdende medlem. Til gengæld blev strejkeunderstøttelsen fastsat til 10 kr. pr. uge for hvert strejkende medlem af mandlige foreninger og 6 kr. pr. uge for hvert strejkende medlem af kvindelige foreninger. Den obligatoriske strejkeunderstøttelse indebar nu, at der krævedes godkendelse fra De samvirkende Fagforeningers ledelse for at iværksætte en strejke. Og en strejke kunne ikke indledes før alle forhandlingsmuligheder var udtømt.

I 1895 blev reglerne revideret og mere end moralsk forpligtende. De samvirkende Fagforeninger fik nu ret til at pålægge de enkelte medlemsforeninger understøttelsesbeløb på maximum 25 øre pr. arbejdende medlem pr. uge. Strejkeunderstøttelsen var fortsat henholdsvis 10 og 6 kr.

Både fagforbund og foreninger kunne tilmelde sig ordningen. Det betød, at den københavnske fællesorganisation fra da af fik landsdækkende karakter og i arbejdskonflikter fik status som hovedorganisation. De samvirkende Fagforeninger blev den 3. januar 1898 til De samvirkende Fagforbund med maler Jens Jensen som formand, han havde siden 1886 været formand for De samvirkende Fagforeninger, og med Peter Knudsen, Socialdemokratiets leder, som næstformand.

Lockout i provinsen

Strejke var ikke noget mål i sig selv, men var arbejdernes mest effektive middel til at opnå højere løn og kortere arbejdstid. Fra 1895 blev forhandlinger med arbejdsgiverne stadig vanskeligere. Arbejdsgiverforeninger blev nu oprettet overalt med det ene formål at bekæmpe fagforeningerne. Der blev ganske vist indgået de første kollektive overenskomster, der dækkede et større antal arbejdspladser og fagforeninger, men inden for de større fag gik tendensen i retning af, at selv mindre lønkrav blev mødt med arbejdsgivernes lockout. Hensigten med lockout var på den ene side at splitte arbejdernes indbyrdes solidaritet og på den anden side at demonstrere at man ikke ønskede at forhandle med fagforeningerne. Blandt de mest aggressive var "jernmændene", nemlig Foreningen af Fabrikanten i Jernindustrien og Foreningen af Jernfabrikanten i Provinserne. Disse foreninger stod uden for arbejdsgivernes hovedorganisation, Dansk Arbejdsgiverforening af 1896, som bestod af arbejdsgivere inden for bygge- og entreprenørfagene.

Langt de fleste lockouter blev tabt, og det lykkedes på ingen måde at knuse arbejdernes organisation. Det hæmmede imidlertid ikke krigslysten hos jernfabrikanten, som med al magt ønskede at komme fagforeningerne til livs. Et godt eksempel der fik mere principielle følger for fagbevægelsen var konflikten i jernindustrien der kom til at dominere det meste af året 1897.

Det "lille" Septemberforlig

Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund hørte til blandt de bedst organiserede fagforbund. I begyndelsen af 1897 planlagde jernfabrikanten et nyt fremstød mod forbundet der indtil da effektivt havde udnyttet de gunstige konjunkturer til lønforbedringer. Provinsfabrikanten foreningen pålagde sine medlemsvirksomheder at undgå enhver forhandling med fagforeningen. Direktivet omfattede tillige et forbud mod at indføre minimalløn.

Smedene intensiverede arbejdet ved at oprette værkstedsklubber for at undgå at arbejderne skulle forhandle individuelt om løn og arbejdsforhold. I værkstedsklubberne enedes man om den løn der skulle betales, og kunne den enkelte arbejder ikke opnå denne, forlod han fabrikken, og klubben sørgede for at hans plads ikke blev besat. Resultatet blev at de fabrikker der betalte dårligt, blev affolkede.

Arbejdsgiverne protesterede voldsomt og henviste til deres ledelsesret. Smedeforbundet svarede igen med et skuldertræk og henviste til at man ikke havde nogen forpligtelse til at skaffe arbejdere til en løn, som fabrikanten enerådigt fastsatte. Derimod var man villig til en forhandling om arbejdsbetingelserne. Var de i orden, skulle fabrikanten nok få deres arbejdere tilbage.

Da arbejderne på nogle fabrikker i Aalborg, der betalte dårligt forlod, arbejdspladserne lockoutede arbejdsgiverne 1500 arbejdere i provinsen. Samtidig skærpede man konflikten ved at ophænge såkaldte "Fælles værkstedsregler". Disse værkstedsregler indeholdt et lønregulativ der bestemte arbejdstid, betaling for overarbejde og fremgangsmåde ved indgåelse af akkord. Derudover indeholdt de et krav om, at ingen arbejder fremover kunne antages uden at fremvise bevis fra sin tidligere mester for, at han var lovligt løst fra sine forpligtelser.

I marts måned blev en mere omfattende lockout midlertidigt undgået. Af frygt for at lockouten kunne komme til at omfatte de københavnske smede og maskinarbejdere, lykkedes det formanden for Københavns Borgerrepræsentation at mægle. Arbejdet skulle straks genoptages og spørgsmålet om de fælles værkstedsregler gøres til genstand for forhandling.

Fra april til slutningen af maj førte parterne resultatløse forhandlinger. Arbejdsgiverne ville ikke give sig, og smedeforbundet stod fast på sine krav om ændringer af værkstedsreglerne, bl.a. afskaffelse af skudsmålssedlerne. Fra den 1. juni erklærede arbejdsgiverne derfor storlockout i hele jernindustrien. Konflikten omfattede 4.000 arbejdere og afsluttedes efter 15 ugers forløb den 13. september. Et forlig blev tilvejebragt af to fremtrædende mæglere, nemlig formanden for De samvirkende Fagforeninger, Jens Jensen, og formanden for Arbejdsgiverforeningen af 1896, Niels Andersen.

Arbejdsgiverne måtte trække skudsmålssedlerne tilbage, og en akkord var nu gyldig når den var aftalt i enighed mellem mester og svend. Det blev af flere fabrikanten betragtet som et indgreb i ledelsesretten. Arbejderne måtte acceptere ikke at nedlægge arbejdet, før der var forhandlet og forsøgt mægling. Endelig enedes parterne om oprettelse af en domstol til afgørelse af arbejdsstridigheder.

Forliget betød reelt en anerkendelse af arbejdernes organisation som ligeberettiget part. Ikke meget tydede imidlertid på at alle arbejdsgiverorganisationer var enige i dette faktum.

Optakt til storlockout

Straks efter sin stiftelse opfordrede DsF de faglige organisationer til at indmelde sig. Det skulle ske hurtigt. Der var ikke tid til at afvente forbundskongresser. Spørgsmålet om indmeldelse måtte afgøres ved afstemning i afdelingerne. DsF henviste til at arbejdsgiverne havde travlt med at agitere for medlemskab af Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening. Jens Jensen havde en klar mening om hvad dette kunne

medføre: "Der er ingen tvivl om, at vi i det kommende forår ved ethvert spørgsmål, som rejses fra arbejderorganisationernes side, vil blive mødt af mestrenes centralorganisation."

Opfordringen havde virkning. I løbet af det første år havde DsF godt 68.000 medlemmer fordelt på 42 forbund med 964 afdelinger samt 35 fagforeninger, der stod uden for forbundene. Disse kræfter blev der hårdt brug for. Arbejdsgiverforeningen fremhævede nemlig i deres iver for at få nye medlemsorganisationer direkte muligheden for at vinde kampen over arbejderne. DsF manede sine medlemsorganisationer til besindighed. Trods en lang række arbejdsnedlæggelser i 1898 lykkedes det at undgå at fremprovokere arbejdsgivernes brug af lockouten. Jens Jensen viste sig gang på gang som en glimrende forhandler, der var i stand til at dæmpe gemytterne hos arbejdsgeberne og komme overens med deres formand Niels Andersen.

Jernfabrikanterne kunne ikke glemme nederlaget i 1897, og i januar 1899 lagde de op til ny kamp mod Smedeforbundet.

Uden varsel indførtes timeløn i stedet for akkord på fabrikken Titan. Det medførte en lønnedgang for arbejderne på 33%, hvad de naturligvis protesterede imod. De arbejdere der nægtede at arbejde på timeløn, blev afskediget. Da man trods gentagne opfordringer fra Smedeforbundet ikke ville forhandle om at få arbejderne genantaget, forlod samtlige arbejdere fabrikken.

Arbejdsgiverne truede DsF med landsdækkende storlockout. Smedeforbundet fik ingen besked.

Arbejdsgiverne ville end ikke korrespondere med forbundet. Alligevel lykkedes det Jens Jensen at få parterne til forhandlingsbordet. Her blev Smedeforbundet belært om at fabrikanterne under ingen omstændigheder ville forhandle akkord med arbejderne, men fastsættelse af akkord var fabrikantens egen sag. En accept af et sådant enehæredømme ville betyde, at alt hvad arbejderbevægelsen i 30 år havde kæmpet for var tabt.

I sidste øjeblik lykkedes det dog Jens Jensen og Smedeforbundet at indgå forlig med

Arbejdsgiverforeningen. Arbejderne kom tilbage til Titan på de arbejdsbetingelser, der var gældende før konflikten.

Forliget var nær ved at koste Niels Andersen formandsposten, da der var to fløje i

Arbejdsgiverforeningen: Jernfabrikanterne der ønskede et massivt opgør med fagforeningerne, og de øvrige, der ønskede et arbejdsmarked reguleret gennem aftaler og voldgift. Begge fløje var dog enige om at en styrkeprøve mellem parterne måtte være afgørende for hvordan et fremtidigt arbejdsmarked skulle se ud.

Storlockout og Septemberforlig.

En række mindre snedkerstrejker i syv jyske byer fik Arbejdsgiverforeningen til at indlede den mest omfattende styrkeprøve i arbejderbevægelsens historie. Den 1. april 1899 strejkede knap 400 svende for at opnå et beskedent lønkrav, der gav dem samme løn som deres kolleger i andre landsdele.

Snedkerforbundet forhandlede sig frem til en overenskomst som vedtoges af arbejdsgeberne, men blev forkastet af arbejderne. En ny afstemning blandt snedkerne blev foretaget, men med samme resultat.

Herefter lockoutede Dansk Arbejdsgiverforening samtlige snedkersvende fra den 2. maj. Lockouten førte til at Snedkerforbundets medlemmer vedtog overenskomsten den 10. maj.

Arbejderne erklærede derfor konflikten for afsluttet, men Dansk Arbejdsgiverforening mente noget andet.

De københavnske bygningsnedkere havde meldt sig ud af forbundet i protest mod overenskomsten.

Lockouten kunne derfor ikke efter arbejdsgebernes opfattelse ophøre før der var forhandlet om en helt ny overenskomst.

Dansk Arbejdsgiverforenings krav til denne forhandling blev de såkaldte 8 punkter som ikke alene omfattede snedkernes forhold, men også blev det første udspil til hvordan arbejdsgeberne forestillede sig principperne i en hovedaftale.

Dansk Arbejdsgiverforening stillede krav om, at DsF skulle være hovedansvarlig for at indgåede overenskomster blev respekteret og efterkommet. Aftaler indgået mellem hovedorganisationerne kunne ikke gøres afhængige af lokalafdelingens afstemning. Dertil krævede arbejdsgeberne retten til at lede og fordele arbejdet på virksomhederne og at alle overenskomster fremover skulle have fælles udløb til 1. januar med tre måneders forudgående opsigelse.

Kravene blev blankt afvist af DsF med en bemærkning om at der var tale om en krig for krigens skyld.

DsF havde ingen myndighed til at tvinge snedkerne til at gå i arbejde og med hensyn til arbejdsgebernes krav om ledelsesretten var det kun naturligt at arbejderne havde ret til at udøve indflydelse på de vilkår, hvorunder de skulle arbejde.

Arbejdsgiverne anså nu videre forhandling som håbløs. Derfor blev lockouten udvidet til en lang række andre fag og kom på sit højeste til at omfatte 40.000 arbejdere.

I 100 dage fra maj til september måtte fagbevægelsen indsamle penge til de lockoutede arbejdere fra ind- og udland. Efter endeløse forhandlinger og talrige forsøg på mægling lykkedes det at afslutte konflikten

den 5. september 1899, og ledelsen af DsF og Dansk Arbejdsgiverforening kunne underskrive Septemberforliget som både afsluttede lockouten og fastlagde rammerne for arbejdsmarkedet i årtier. Septemberforliget blev arbejdsmarkedets grundlov og blev udråbt som en sejr af begge parter. I DsF's repræsentantskab blev forliget ikke hilst med begejstring, 128 stemte for og 98 imod. Var lockouten udtryk for et forsøg på at knuse fagforeningerne, blev det modsatte tilfældet. Arbejderne gik styrkede ud af konflikten med sammenhold og solidaritet i behold og tilmed med arbejdsgivernes anerkendelse af deres organisationsret. Grundlæggende i forliget blev de to hovedorganisationers gensidige anerkendelse af hinanden som forhandlings- og konfliktberettigede parter. Andre dele af forliget var præget af de principper som var indeholdt i arbejdsgivernes 8 punkter. Der blev fastlagt regler for varsling og iværksættelse af strejker og lockouter. Der blev indført en pligt for organisationerne til ikke at godkende eller støtte konflikter, mens overenskomster var gældende. Fredspligten blev alene ophævet ved overenskomsternes udløb og indtil nye var indgået. Konfliktretten blev dermed bevaret, men begrænset til bestemte tidsrum.

Forligets mest omstridte paragraf blev - og er - arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet, samt til at anvende den efter deres skøn til enhver tid passende arbejdskraft. Mens eftertiden mest har hæftet sig ved ledelsesretten og beskyldt fagbevægelsen for at støtte det kapitalistiske system og sælge ud af demokratiet, var samtiden mest optaget af den del der omhandlede arbejdsgivernes ret til at ansætte den arbejdskraft de ønskede.

De faglærtes forbund frygtede at arbejdsgiverne i stor stil ville erstatte faglært arbejdskraft med ufaglært, en frygt der også viste sig velbegrundet f.eks. i jernindustrien. Spørgsmålet om ledelsesretten var af mindre betydning for arbejderne, at dømme efter de undersøgelser som DsF selv foranstaltede umiddelbart efter forligets indgåelse. Flere gav udtryk for at forliget rummede gode muligheder for at opnå indflydelse på egne arbejdsvilkår. At arbejdsgiveren havde retten til at lede og fordele arbejdet var ikke noget nyt, men det hverken skulle eller burde fortolkes som at arbejdsgiveren skulle have eneherredømmet.

Forligets afgørende nyhed var at De samvirkende Fagforbund fremover blev stillet til ansvar for indgåede overenskomster. Det var nyt i forhold til den opgave DsF havde fået ved sin stiftelse den 3. januar 1898. Septemberforliget blev i 1910 udbygget med et sæt regler om mægling og voldgift, den såkaldte "Norm", som fortsat er gældende. Dertil kom samme år Lov om en stående voldgiftsret, senere Arbejdsretten, samt Lov om en forligsmand. Staten kom dermed også til at spille en rolle på det arbejdsmarked der i sin grundform fortsat fungerer på reglerne fra dengang.